

Keltske sledi ob rimskem limesu

France F. Megušar

Kelti so svoj čas zasedali znaten kos evropskega prostora. V času antike so uvedli za njihov pester skupek različnih plemenskih imen poenoteno ime "Keltoi" v grški obliki oz. "Celtae" v latinski. Oznaka za to indoevropsko jezikovno skupino se je ohranila vse do danes. Antični viri jih pretežno postavljajo v prostor severno od Alp, vendar pa številna pričanja dokazujejo njihovo prisotnost tako na Iberskem, Italskem kot tudi Balkanskem polotoku in celo v Mali Aziji. Taka poseljenost na celinskem delu Evrope pokriva obdobje najmanj 1.000 let: pol obdobja pr. n. š. in pol v času našega štetja. Rimska osvajanja in premiki ljudstev po propadu rimskega imperija so močno zreducirala njihove vrste, tako da se je do danes po eksterminacijah in asimilacijah ohranilo kakih 2.500.000 keltsko govorečih le na skrajnih zahodnih robovih Evrope na obalah Atlantika.

Kelti svojega jezika v antičnih časih niso zapisovali. Kljub temu je ohranjenih nekaj redkih dokumentov, ki pričajo, da je bil njihov jezik v tistem obdobju presenetljivo enoten. Iz zgodnjega srednjega veka pa so ohranjeni zapisi ljudskega pesništva, nastali na Irskem. Vendar je čas naredil svoje, tako da danes najdemo preživelo keltsčino kot gelsčino, ki pokriva Irsko in Škotsko, valižanščino pri Valižanih, kornvalščino kot nedavno izumrli, vendar dokumentirani jezik v Cornwallu in Devonu na jugozahodu Anglije, ter bretonščino na delu atlantske obale Francije. Da-

nes keltski govor večinoma ostaja zaprt v domovih, le valižanščina je uporabna na vseh ravneh. Njihov večinski odmik v zgodovino je nesporno dejstvo, in čeprav so prispevali razvitim evropskim entitetam tako številne elemente materialne kot duhovne kulture, obravnava teh "staroselcev Evrope" s strani novodobcev še danes marsikje po Evropi pogosto poteka z neskrivano superiornostjo.

Predstave o (pred)zgodovinski prisotnosti in pomembnosti Keltov na današnjem slovenskem etničnem prostoru se razvijajo in krepijo domala vsak dan. Opirajo se na številne in bogate materialne najdbe, ki jih odkrivajo arheologi. Po jezikovni plati pa so morebitni ostanki leksike keltskega izvora v današnjem jeziku Slovencev, kolikor jih redki etimologi sploh omenjajo, izrazito marginalizirani. Lahko, da je razlog za tako stanje v pretrdem priseganju na le pisne vire kot primerne dokumente – zapisov tega staroselskega jezika iz našega prostora pač ni, lahko pa so razlogi za tak molk tudi kje drugje ali pa iskane s tako začetno idejo ni prineslo nič otipljivega.

Edini, ki se pritrtilno izreče v prid možnim keltskim jezikovnim ostankom, ostaja znani slovenski zgodovinar, ki ob toponimih na današnjem slovenskem etničnem prostoru, kot jih navaja dnevnik Pavla Diakona iz časov Karla Velikega, navrže misel: kaj, če ni vse to keltskega izvora. Mene samega je med bivanjem na Škotskem pred desetletji presenetila pri-

pomba, izrečena v krogu izobraženih Škotov, od kod mi sposobnost, da izgovarjam škotska krajevna imena tako pravilno, kot jih nikdar ni in nikdar ne bo noben Anglež. Presenetili so me na področju, kjer sem bil popolnoma slep. Kot primer so mi omenili mojo izgovarjavo manjšega kraja z imenom Methlick. Refleksno sem odgovoril, da morda zato, ker mi doma poznamo Metliko. Ostali so pri svoji trditvi, da omenjeni primer ni edini. Že kratko brskanje po virih mi je odkrilo, da imamo mi Dolharje, oni Doloharje, mi Arharje, oni Aroharje, mi in oni Kalane in še marsikaj in da takih imen v vmesnem prostoru, ki deli Škote in Slovence, skoraj ni. Ko sem našel, da je od starokeltskega "ekos" za konja na Irskem ostal še "ih", med Valižani pa "eh" in "eha", kar je pogosto odmevalo iz ust naših vozarjev konjskih zapreg, in da ima naš hlev soimenjaka v staroirskem "hleoh" (= zavetišče, zatočišče), da se kornvalski "krib" (= greben, sleme) skriva v našem hribu in da ima "karant(o)" (NK) oziroma "karantez" (bret.) navdve zanimiv pomen, mi je postalo jasno, da so tovrstne podobnosti v obliki in pomenu zelo težko posledica slučajnih permutacij glasov oziroma črk. Primerov je pač preveč! **Na tem mora biti nekaj, kar presega raven slučajnosti.**

S ciljem, da morebiti prispevam k boljši etimološki dorečenosti številnih toponimov na Slovenskem, sem se podal na potovanja skozi sodobne slovarje preživelih keltskih jezikov. Osredotočil sem se na krajevna imena vzdolž nekdanjega rimskega limesa, kjer se pogosto pokaže, da znajo biti trd oreh pri etimoloških prizadevanjih, ki uporabljajo romansko, slovansko ali germansko jezikovno bazo. Delovni pristop je preprost. Današnji toponimi in njihove morebitne zgodovinske oblike se soočajo z identičnimi ali le podobnimi primeri besedja iz slovarjev keltskih jezikov, tak izplen se preveri po pomenski ustreznosti, da se izločijo homonimi in homografi, in končno se očiščeni izplen precepi skozi filtre slovanskih, germanskih in romanskih jezikov. Delo je strokovno oprto na rabo sodobnih slovarjev – nekaj tudi etimoloških – valižanščine, gelščine, kornvalščine, bretonščine in leksikonov angleških in škotskih krajevnih imen. Poglejmo na

kratko, kaj taka tavanja prinesejo takega, kar ostaja na filtru. Keltska leksika je ob izvirnih oblikah podajana v angleškem prevodu, temu pa sledi soočanje z današnjim slovenskim besedjem.

JEZIKOVNA LEGENDA:

stara keltsčina (SK), stara irščina (SI), stara valižanščina (SV), gelščina (gel.), valižanščina (val.), kornvalščina (korn.), bretonščina (bret.), nemško-keltski leksikon (NK), angleščina (angl.).

Bogatín: gora na zahodnem robu Komne: Težko je v praznem, neporaščenem kraškem svetu sprejeti ime gore in vsebino, ki indicira bogatost. Gre za goro, ki jo razvidno označuje oblika loka: oblikovana v obliki loka, osnovo njenega imena pa lahko pojasni gelščina: *BOGATIN* iz *bogha* (gel.), *bow*, *bend*, *arch* (angl.) **lok, pregib**

Komna: raven svet za Komarčo in Bohinjskim jezerom vse do Bogatina in sosednjih gora.
KOMNA iz *comhnard* (gel.), *level*, *plain even* (angl.) **ravnina, izravnano**

Komarča: skalovje, oblikovano v kotel, ki se strmo dviga nad slapom Savica. Gelska osnova označuje prostor, kjer se stekajo vode.
KOMARČA iz *comar* (gel.), *confluence* (angl.) **stok, stekanje voda**
Zanimiva ostaja končnica -ča, ki jo najdemo v tudi v možači, plenkači, tudi v Davči. Da se ne srečujemo s povečevalnico?

Farji Potok: ime potoka in zaselka na pobočju Martinj Vrha ob zgornji Selški Sori:
FARJI POTOK iz *farah* (*bradan*), izg. farej (gel.), *spent salmon* (angl.) **od**

drstenja izčrpan losos

Posplošeno je besedo mogoče razumeti kot izraz za ribo, ki je izčrpana od drstenja.

Altemaver: vršni greben Ratitovca, ki se z jugozapadno steno spušča proti dolini Selške Sore. Ime marsikomu ponuja domnevo o oronimu nemškega porekla s pomenom *star zid*. Dvom je prepričljiv: Nemec bi strmi in goli skalni tvorbi težko rekel zid (*die Mauer* je vedno delo človeških rok) in tudi besedo *alt* (star) bi človek, ki ni geolog, težko uporabil za označevanje geološke tvorbe. Keltska rešitev je videti sprejemljivejša:

ALTEMAVER iz **altenn** (korn.), *razor* (angl.) **oster rob, britev** in *mawr* (val.), *big, great, high* (angl.) *velik, visok*

Združeno: *veliki (ostri) rob, velika britev*

Danje: zaselek pod grebenom Ratitovca. Če sprejmemo možnost mutiranja črke *d* v *t*, se pokaže naslednja rešitev, ki danostim prostora (pašni svet) povsem ustreza:

DANJE iz **tain, tan** (gel.), *cattle, herd, wealth of flock* (angl.) **govedo, čreda, ropanje čred**

Davča: raztegnjena vas, vzporedna z zgornjim delom doline Selške Sore. Zaradi težjega dostopa odmaknjena od prometnih tokov. Upoštevana je enaka možnost mutacije kot zgoraj:

DAVČA iz **taw** (korn.), *silence, quiet* (angl.) **mir, tišina**

V kolikor končnica -ča pomeni povečevalnico, se ustreznost gornjega pristopa še povečuje: gre za obsežen, prikrit prostor. Tudi popularni, starodavni

priimek Tavčar, poznan v Selški in Poljanski dolini, bi lahko izviral iz tega toponima. Dokumentiran je namreč že v časih, ko se v prostoru še ni uporabljala nemščina (npr. beseda deutsch).

Podlonk: vasica, razvita ob vrhu podratitovške morene ob dnu jarka, ki ločuje oba vrha Ratitovca:

PODLONK iz **lonk** (val., korn.), *gully* (angl.) **struga, žleb, odtočni jarek**
Taka etimološka rešitev Lonka lahko pokrije tudi številne loke in Loke na Slovenskem in celo latinizirani Longaticum (Logatec). Možno je, da tudi Banja Luka izposoja svojo luko iz "lonk".

Zgaga: zaselek, danes le domačija in del najožjega vpetega gornjega toka Selške Sore:

ZGAGA iz **sgag, sgagach** (gel.), *crack, cracked* (angl.) **razpoka, špranja, špranjast**

Zali Log: naselje ob gornji Selški Sori. Popularni so ljudski etimološki pristopi, ki pomenskost imena kraja vežejo na pridevnik bodisi "zal" (lep) ali pa "zli" (hudoben). Naslonitev na keltsko izhodišče pokaže nekaj povsem stvarnega. Utemeljuje ga zlasti stara pisava imena kraja v obliki Saaloch, Saloch iz časov pred ponemčenjem cerkvenega upravnega jezika:

ZALI LOG iz **sal, salach** (gel., SI), *slimy dirt, foul* (angl.) **sluzasta umazanija, blato** in **Loch** (gel.), **logh** (korn.), *loch, lake, narrow arm of the sea* (angl.) **kotanja, jezero, ozek morski preliv**

Združeno: **blatna kotanja, blatni dol**
Tak pomen keltskega sal postane zgovoren tudi za kraje na bližnjih območ-

jih, ki sicer niso predmet tega pisanja. *Gospa Sveta* na Gosposvetskem polju je v nemškem jeziku *Maria Saal*. Prevedeno v govorico koroških Slovencev bi bilo primerneje govoriti o *Mariji v Blatah*. Nadalje, porabski Slovenci ne sledijo našim imenoslovcem in reko *Zala* imenujejo *Sal*, pri čemer je zanimivo, da se ta reka ne izliva v *Saloch* (*Blatno kotanjo*), temveč v *Balaton* (*Blatno jezero*), ki ima ime na slovanski osnovi.

Kališe: zaselek na južnem pobočju Dražgoške gore med Selci in Dražgošami. Krajev z enakim imenom je v Sloveniji več, vse pa združuje pobočna razmestitev v hribovitem svetu.

KALIŠE iz *callaich* (gel.), *domesticate*, *entame*, *raise* (angl.) **udomačevati**, **vzrejati živali**

Videti je, da so se sončne, z vodo naravno oskrbljene pobočne lege od pradednine ponujale za vzrejo in vzgojo tovornih in jezdnih živali.

Dražgoše: vas, prislonjena na južno pobočje Jelovice. V času železarsko aktivnih bližnjih Železnikov in verjetno tudi prej pomembno naselje nabiralcev in kopačev železove rude. Poskusov etimološke rešitve tega slovanskemu ušesu zelo tujega krajevnega imena je bilo že več. Poglejmo toponim skozi možnosti keltske leksike:

DRAŽGOŠE iz *dragh*, *draga* (gel.), *pull*, *draw*, *incised valley* (angl.) **izvlačiti**, **drča**, **strmo pobočje** in **gossen** (korn.), *ferrougineus earth* (angl.) **zemlja**, **bogata z železom**

Keltska vsebina toponima zveni stvarno: kaže na stoletna, lahko celo tisočletna dogajanja v zvezi z železarstvom na Dražgoški gori.

Dragobač: zaselek na pobočju ob desnem bregu srednjega toka Selške Sore.

DRAGOBAC iz *dragh*, *draga* (glej zgoraj) in *bagh* (gel.), *creek* (angl.) **potok**, **rečica**

Kaže na mokro vleko za izvlačenje hlobov po strugi potoka. Pomen besede *bagh* je primeren tudi za razumevanje hidronima *Bača* in enakega toponima (*Bača pri Modreju* in pri imenu soteske *Baška grapa*).

Luša: naselje v stranski dolinici v srednjem toku Selške Sore. Gornji del pod Starim vrhom se razširi v sončno in z vodo bogato območje:

LUŠA iz *lus*, *lusach* (gel.), *herb*, *plant*, *full of herbs* (angl.) **zel**, **rastlina**, **obilje zelišč**

Tak pristop lahko pomaga izluščiti etimologijo znanega božjepotnega cilja z imenom Višarje. Italijani ga zapišejo Lusari, kar zna biti oprto na starejšo obliko. Kraj je dolgo spadal pod Koroško in nič nenavadnega ni, če je začetni "l" mutiran v dvoglasni "v".

Kladje: naselje na grebenu med dolinama Idrijce in Poljanske Sore. Videti je, da ta toponim s prstom pokaže na rimski limes:

KLADJE iz *clawd*, *cladd* (val.), *cladh* (gel.) **trench**, **fence** (angl.) **jarek**, **ograja**, **ovira**

Tolmin: ta kraj ob Soči ne rabi predstavitve: TOLMIN iz *tolm*, pl. *tolmannan* (gel.), *hillock of round form* (angl.) **hribček okrogle oblike**. Ob tak hribček se je prislonilo naselje in povzelo njegovo oznako.

Kobarid: toponim, ki se mu etimološko ne približamo z nobenim od slovanskih, romanskih ali germanskih jezikov. Ob pogledu skozi keltsko leksiko težave odpadejo:

KOBARID iz *cobaraidh* (gel.), *coffer*, *hidden treasure* (angl.) **zaboj, skriti zaklad**

Ponuja se domneva, da je to nekdanje ime za utrjeno naselbino na višini, ki ji danes rečemo *Tonovec grad*. Ime pa se je kasneje v bolj mirnih časih preneslo na naselje, ki se je razvilo ob vzhodu te težko dostopne vzpetine? Vsekakor, četudi keltska beseda ne odraža fizikalnih značilnosti kraja, ni v Evropi najti jezika razen gelščine, ki bi mu bilo gornje zaporedje črk smiselno.

Krn: gora nad Kobaridom. Italijani so ji pripeli dve imeni: skladno z ambicijami po sonorizaciji so jo predelali v Monte Corno, njihovi vojaški dokumenti pa govorijo le o Monte Nero, kar more biti prispevek nekoga, ki je s C napisani Krn razumel kot crn (= črna gora). Kakorkoli, to pri asimilaciji tujih toponimov ni osamljen primer. Sicer pa keltski pristop ponuja možnosti:

KRN iz *cairn, carn* (gel.) ima več poimenov:

1. *heap of stones, rocky mountain* (angl.) **kup skalovja, skalna gora**
2. *heap of stones over the tombs of heroes* (angl.) **kamnita gomila na grobišču junakov**
3. leksikalna predstavitev besede *cairn* na Škotskem obsega tudi **elipsoidno, iz kamnov zloženo strukturo** iz predkrščanskega obdobja (dolgo lahko tudi več deset metrov), zgrajeno na vrhu griča ali grebena, neznanega, vendar kultnega pomena. Izročilo

gradnje takih tvorb še vedno živi, saj je pisec teh vrstic neke deževne nedelje kot gost škotske rodovne skupnosti skupaj z njenimi člani enako kot oni nosil svoj kamen na vrh grebena in s tem pomagal nadaljevati tradicijo. Prav ponuja se misel, da so bili taki okroglasti zidovi na vrhu grebenov in vzpetin poznani tudi po naših krajih in da se je v kasnejšem času, v času krščanstva, znotraj takih tvorb človeške roke umestila še cerkvena.

Doberdob: prav nobene ovire ni, da bi ga razumeli s slovanskimi očmi kot *dober hrast*. Bilo bi pa lahko tudi drugače:

DOBERDOB: iz *dumbra, dombra, dobra* (SV), *river, river water* (angl.) **rečna voda, reka, sladka voda**

Če v drugi polovici tega toponima vidimo slovanski izvor, se srečamo s keltsko-slovanskim hibridom: *hrastom, rastočim ob vodi*. Primer sploh ne bi bil izjemen, kajti nekaj obrnjenega, tudi hibridnega, najdemo v severozahodni Angliji (Lake District) v toponimu znanega letoviškega kraja *Derwentwater*, pri čemer je *water* pač voda, *derwent* pa je keltska beseda za hrast. Po isti poti je možno priti tudi do stvarnejšega pomena imena mesta *Dubrovnik*. Lahko si je zamišljati, s kakšnim zadovoljstvom so mornarji s starodavnih bark polnili mehove z izvrstno pitno vodo kar na plovnem izviru reke, ki ji danes rečejo *Reka Dubrovačka*.

Kal: npr. *Črni kal* na Kraškem robu: KAL iz *call* (gel.), *leak* (angl.) **razpoka, luknja, voda iz luknje**

Osp: kraj na vznožju kraškega roba blizu Trsta. Če tak pristop k izvoru imena velja, so staroselci še kako vedeli za burjo in kje naj iščejo prvaka med prepihanci:

OSP: *osp* (gel.), *gasp*, *sob quickly* (angl.) *hitro dihati, sopsti, hitro pihanje vetra*

Kras: kot geografski pojem nosi ustrezno ime, kajti: KRAS iz *cras*, *kras*, *krasa* (val.), *arid*, *parched*; *parch* (angl.) *izsušen, požgan; izsušiti, žgati*. Za poimenovanje tega svetovno znanega prostorskega in geografskega pojma (tudi v znanosti) se uporablja prav ta slovenski izraz, ki je videti keltskega izvora.

Koper: dosedanja razlaga, ki izhaja iz prenosa in pretvorbe italijanskega imena Capo d'Istria, je neprepričljiva, še bližje fantaziji pa je razlaga imena Koper iz besede *capra*, kajti ne Latinci in ne Italijani niso za urbano naselje nikdar uporabljali te romanske besede, ki pomeni kozo. Kraj bi bil lahko imenovan po kozi, vendar bi nosil izpeljanke iz keltske besede za kozo, ki je *gabro*:

KOPER: iz *copp* (gel.) in *ar* (gel.) (osebna informacija znamenitega Škota iz klana kraljevskih Stewartov), *hard work* (angl.) *težakšno delo*. Lahko si je zamisliti Rimljane ali tudi kasnejše oblastnike, kako so lovili okoličane, da so jim ti gradili domovanja in javne zgradbe. Z njihovega vidika so pač hodili na *coppar*.

Briga: naselje na močno izpraznjenem predelu Kočevske:

BRIGA iz *brig* (val.), *briga* (SK), *hill, top, summit* (angl.), *Festung* (NK) *grič, utrjen grič*

Ko sem nedavno govoril o tem na mednarodnem srečanju o staroselcih v Evropi, me je udeleženec iz Kanade dopolnil, da je *briga* beseda keltskega izvora in pomeni dvojno trdnjavo, dvovišinsko utrdbo, zgrajeno na istem področju. Pojasnil sem, da številni Slovenci poznamo in cenimo tradicijo, kar potrjuje tudi dejstvo, da imamo na Kočevskem Gornjo in Dolnjo Brigo.

Zaključek naj bo napisan brez zaključka. Prikazani poskus etimologije nekaterih krajevnih imen vzdolž nekdanjega rimskega limesa potrjuje smiselnost jezikovnih izletov v staroselsko davnino s keltskim predznakom, četudi se iskanje opira na referenčno leksiko, ki je danes v živi obliki oddaljena več kot 1.000 kilometrov in še kakih 1.500 let. Misel namreč, ki sem jo pred desetletji bežno zaslutil na Škotskem, da nekaj mora biti na tem, mi nedvoumno zori v držo, da *nekaj je na tem*. Obravnavani, recimo mu vzorčni, izplen prepričuje, da pri prizadevanjih etimološke narave le nismo prišli tako do konca, kot se včasih dozdeva, in da nadaljnja izkopavanja s sredstvi lingvistične arheologije lahko zanimivo obogatijo naše vedenje o predzgodovini jugovzhodnega obrobja Alp, ki je danes slovenski etnični prostor, kot tudi, da širijo vedenje o naši kulturni dediščini.

Prispevek je ponatis članka, objavljenega v reviji AMPAK, Mesečnik za kulturo, politiko in gospodarstvo, 2009, 10, 2-3, 35-38.

Viri:

Gerlyver kernewek Kemmyn CORNISH DICTIONARY, Ken Georg, Kesva an Taves Kernewek, 2000.

Y Geiriadur Maur, H. Meurig et al., A Gwasg Gomer, Addargraffiad, 2002.

A pronouncing and etimological dictionary of the GAELIC LANGUAGE, Malcolm Mac Lennan, Acair and Necat Press, Stornoway and Edinburgh, 1995.

Le breton de poche, dr. Divi Kervella, ASSIMIL, France, 2001.

The Concise Oxford Dictionary of English Place-names, Eiler Ekwall, Oxford University Press, 1980.

Kleines lexikon der Namen und Wörter keltischen Ursprungs, Bernhard Maier, Verlag C.H.Beck oHG, München 2003.

Matrike župnije sv. Petra v Selcih in vikariata v Sorici.